

“ПРОКЪЛНАТИЯТ ПОЕТ” ЛЕОНИД ГУБАНОВ

Много от поетите авангардисти, започнали своя литературен път в съветско време, не намират прием в печата до средата на 80-те години на миналия век. Затова не е странно, че същата съдба споделя и Леонид Губанов – най-ярката фигура сред поетите от група СМОГ и нейн лидер. Прави впечатление обаче голямата диспропорция: през 2003 година по повод 20-годишнина от смъртта на Губанов в Москва излизат събраните му стихотворения. Книгата “Я сослан к Музе на галеры...” съдържа повече от 700 страници. От тях приживе на поета са отпечатани 12 реда.

В редакцията на сп. “Юность”, където младият поет отнася няколко стихотворения, публикацията е отказана, но Евгений Евтушенко, Борис Полевой, Сергей Преображенски подбират тези 12 реда, в които като че ли е казано всичко:

Холст 37 на 37.

Такого же размера рамка.

*Мы умираем не от рака
и не от старости совсем!*

*Когда изжогой мучит дело,
нас тянут краски, теплой плотью.*

*Уходим в ночь от жен и денег
на полнолуние полотен.*

Да, мазать мир! Да, кровью вен!

*Забыв болезни, сны, обеты
и умирать из века в век*

на голубых руках мольберта.

(Губанов 2003: 56)

Платно 37 на 37

И рамка същия размер.

Ние умираме не от рак

И съвсем не от старост.

Когато с киселини ни мъчи работата,

Мамят багрите с топла плът.

Отиваме си в нощта от жените и парите

Върху пълнолунието на платната.

Да, да рисуваме света! Да, с кръвта от вени!

Забравили болести, сънища, обети,

И да умираме от век на век

Върху сините ръце на триножника.

Реакцията на сатиричното списание “Крокодил” е незабавна. В ироничен стил начинаещият поет е сравнен с “гения” Северянин. Вместо да

се отчае обаче, Губанов поема намерената дума и постъпва подобно на барон Мюнхаузен: измъква се за косите от езерото, заедно със своя кон – създава колективни действия, негово е предложението за знаменитата манифестация “щурмуват” Дома на литераторите в Москва (вж. Алейников 1998). Няколко месеца по-късно Губанов участва и в митинга за гласност на Пушкинския площад, вероятно заради задържането на двама смогисти при подготовка на митинга.

Може би най-точно този бунтар по природа, въплътен в крайна форма общата нагласа на различните неофициални групи към стремеж за “плесница по обществения вкус”, към предизвикателство и нарушение на правилата, го характеризира фразата: “не искам” (“не искам да бъда ваш класик”):

В критически статии и спомени за него Губанов е определян като “варварин на руската поезия”, “свещен безумец” (Мамлеев 2003) “сивоок конник в мъглата на своето застоино време” (Бондаренко 2004), “руският Рембо” (Алейников 1998) – определения, които насочват към възприемането му като “прокълнат поет”, “свободолюбец”, “свещен безумец”, трагично и силно дарование в руската поезия от 60-70-те години.

Зад мита за “предизвикателния” поет обаче, както отбелязват неговите мемоаристи, от приятелите си той е възприеман като камерен творец (вж. Шмелкова 1999; Кублановски 2004).

До голяма степен поетът способства за митологизирането на своя образ. За пророчествата на поетите по отношение на собствената им смърт са изписани стотици страници. Губанов обаче буквално задава рамката на своя живот, при това я задава до най-дребни подробности.

“Платно 37 на 37...” – така започва публикуваният през 1964 г. в “Юность” откъс, който става и последна публикация на Губанов в съветската преса след разразилия се скандал. Оттам нататък в официалния литературен живот смогистът не участва. Затова пък печата в самиздат, много от стихотворенията му са записани на магнетофонни ленти. През 1966 сп. “Грани” публикува подборка от текстове на смогистите. Оттогава стихотворенията на поета се печатат в западната периодика, включват се в антологии на неофициалната лирика. Губанов умира на 8 септември, на 37 годишна възраст, зад писмената маса, както сам предсказва.

“– Ще умра на 37, през есента – казваше при запознанство.” В стихотворенията си уточнява този срок: Ще легна с краката напред през септември.../...И кръгове дим безизходен, /И аз зад масата бездиханен...” (вж. Радзишевский 2004: 210).

Като творец Губанов се формира под силното влияние на футуризма. Още съвсем млад, той се увлича по духа и смелите експерименти на своите

предшественици и създава неофутуристично списание със заглавие "Бом". Стихотворните игри, заумните съчетания, редуването на определени гласни и съгласни силно напомнят за търсенията на Велимир Хлебников и на Маяковски.

Ю. Ю. Ю.
Ю ли? Ю ли? Ю ли?
Юн. Юн. Юн.
Пули. Пули. Пули...
(Цитирано по: Шмелкова 1999)

(Тук играта се гради върху отместването на значението – буквата ю, месец юли, думата "млад" на руски. Към това се прибавят и асоциациите, които поражда "курум" в съчетание с предходните смисли)

Следвайки езиковите експерименти на своите предшественици, Губанов нарушава синтаксиса, смело експериментира със звукописа и съчетанието на багрите, твори ярка метафорична поезия. При него есента е "нотен гроб", "лято – кривоног кон", вратите се отварят "като вени", нахлуват "пасящи" стихотворения, бели очи и смеещи се червени ризи. Образите са стряскащи, пропити с усещането за надвиснала заплаха. Стихотворенията са задъхани, клокочещи. Цялото доминира над частта.

Особено ярка е цветовата палитра. С окото на художник, без всякаква външна логика поетът означава кафтанът като "люляков", стъклата като "червени", храмът е "риж", сълзите – "сребърни", а коремът – "оранжев". Цветово са определени и абстрактни съществителни – правата са "румени", нокторното – "жълто".

Дайте синего коня
На оранжевое поле!
(Самиздатът на века 1999:482)

*Дайте син кон
На оранжево поле!*

Колкото и странно да звучи, в тази истинска вакханалия на цветовете повтарящ се любим цвят е *сивото*: сиви очи, сив кон, сивоока сватба, сивооко Успение, сивоок септември, цветът на пистолетния дим, цветът на предчувстваната смърт, на неотвратимото угасване. Красиво и ужасно се преливат в тези творби.

Трябва да уговорим, че въпреки влиянието на футуризма, творбите на Губанов са отворени към много широк кръг от влияния – не само футурис-

тични. Имената на поетите, които Губанов смята за "свои", близки се появяват още в ранните му творби. И често в стихове, свързани със смъртта¹¹:

В петле качается Есенин,
И Мандельштам лежит на льду

.....

... Опять сосновые салазки
Куда-то Пушкина везут

.....

Я умилен, как Гумилев, за три минуты до расстрела.

.....

В гробу рифмуют кости Хлебникова
(Губанов 2003)

*В клуп люлее се Есенин
И Манделщам лежи на леда*

....

*Отново брезови шейнички
Нанякъде откарват Пушкин*

...

*Аз умилен съм като Гумилев
Три минути преди разстрела*

...

В гроба римуват костите на Хлебников

Ранната поезия на Губанов е пропита от цитати, най-често иронично преосмислени: Пушкин ("готовлю к погребенью / я чудное мгновенье"), Лермонтов ("с печалью я гляжу на чьи-то там колени"), Блок („На железной дороге“)¹²:

*Лежишь и смотришь, как живая,
Упрек бросаю небесам...
Лежишь и глядишь като жива,
И хвърляш упрек към небесата.*

При това възприемайки сериозно и съкровено някои от тези творци, поетът непрекъснато борави с издевателството, отместването на смисъла,

¹¹ Тук и нататък в текста, освен когато не е указан друг източник, стихотворенията се цитират по Леонид Губанов. Стихи. – <http://www.ruthenia.ru/60s/gubanov>

¹² "Приготвям за погребение/чудното мгновение" е преосмислен цитат от емблематична Пушкинова творба – "Я помню чудное мгновение".
„Печално гледам аз/ на вечни колени“ отпраща към Лермонтовото „Печално я гляжу/на наше поколенье“

иронията (както в случая по отношение на цитата от трагичното стихотворение на Блок "На железной дороге"), като че ли отхвърляйки авторитетните думи на класиците.

В поезията на Губанов се срещат постоянни отпратки, алюзии, травестирани или преки цитати от Ахматова, Пастернак, Хлебников, Цветаева, Есенин, Клюев, Манделшам, Пушкин, Лермонтов... Техни цитати обикновено се появяват в много различен контекст в сравнение с оригинала, от което се поражда лирическото напрежение. Да вземем например откъса от христоматийно известното на всеки руснак стихотворение "Жди меня и я вернусь/ всем смертям назло", митологизиращо мотива за очакването - по силно от смъртта. У Губанов то се появява в травестиран вид, оголвайки безсмислицата на очакването и на самото съществуване:

Жизнь прошла и стала вздором...
... Это всем смертям назло.
(Радзишевски 2004: 213)

*Животът премина и стана безмислен
... Това е натък на всички смърти.*

В различни стихотворения Губанов често се завръща към творбите на един от своите "учители" - Маяковски. В стихотворението на поета футурист "Писмо до другаря Костров от Париж за същината на любовта" има следните стихове:

Если б я
поэтом не был,
я бы
стал бы
звездочетом.
(Маяковски 1998)

*Ако аз не бях
поет
щях да бъда
звездоброец.*

У Губанов този цитат се появява в следния вид, разкриващ натюрела на човек на крайностите и едновременно вглеждането му в древната, анархистична старина:

Если б не был я поэтом,
то бандитом был бы лютым...
(Радзишевски 2004: 213)

*Ако аз не бях поет,
Щях да бъда лют бандит...*

„Чуждото слово“ трансформира патетико-трагични фрагменти в трагико-ироничен регистър. По този начин се преосмислят откъси от Хлебников, Ахматова, Пастернак, Лермонтов ... Стихотворението „Благодарю“, което отправя към известната творба на Лермонтов, въпреки че също е посветено на жена, у Губанов е гражданска елегия с горчиво-иронични обобщения за живота сред сенките хора и за загубените приятели.

Благодарю за то, что я сидел в тюрьме
благодарю за то, что шлялся в желтом доме.

Благодаря за тъмния затвор
Благодаря, че шлях се в „жълта“ къща.

Творбата набелязва и един друг характерен момент за лириката на Губанов – виденията на поета за своята посмъртна слава („Благодаря на бъдещия си музей“), видения, които са свързани със силната вяра в своето дело. В този смисъл особено е мястото на Пушкин за Губанов, с чиито стихове, по спомени на съвременници, поетът не се разделя (вж. Шмелкова 1999).

Завръщането „бронзов“ е „ехо“ от Пушкинския паметник и това завръщане можем да го открием в различни стихотворения на Губанов, при това от писаните в най-ранна възраст до смъртта му.

Я только знаю, поздно, рано ли
Познав другую благодать,
Я буду бронзовый и мраморный
Под тихим солнышком стоять.
(<http://www.ruthenia.ru/60s/gubanov/blagodar.htm>)

Не зная късно или рано
Усетил друга благодат
Но зная – бронзов или мраморен
Под тихо слънце ще стоя.

Паметникът, музеят, венецът, пророчествата, „белият кон“, „именитата сянка“ са хипостазите на героичното, в полето на което полага своите проекции лирическият герой: „Ще плюя на вашето напразно./ куршумът следва венеца./ но после ще стане ясно, /кой е поетът и кой подлецът (“Стихотворение без всички”).

Въпреки множеството реминисценции и цитати в лириката на Губанов, в същината си това е първична и личностна лирика, в която дори нарушеният синтаксис не пречи да се почувства нейната прозрачност и детска уязвеност.

Мы дети без сумы.
Мы – дети без надежд.
О Господи, за зов
калитки нам нарежь
и подари засов.

*Ние сме деца без наследство,
Ние сме деца без надежди.
О, Господи, заради зова
Срежи ни вратичка
И ни подари резе.*

Бог, идеята за божествено се явяват почти непрекъснато в тази лирика. Най-често Бог е осмислен като играч срещу дяволската сила - по хлебниковски ("Сатана играет с Богом в карты", ловит души, как рыбаки рыбу...). Но божеството не е вестител на смисъла, Бог е "поредният клуп в дантелата на битието". Той е видян като всемирен повелител, но се римува и с болка, с поражение, с Бодлер:

Бог велел — был Верлен.
Бог болел — был Бодлер.
Бог настал — бух любовью.
Я в кострах, как Рембо.

*(Рече Бог – бе Верлен// Боля Бог – бе Бодлер// Стана Бог – всеки бух//
Аз в огньовете – като Рембо.)*

От една страна, лирическият герой в тези стихотворения, търси Божествения поглед посред нощта, той е човек на колене, човек, който с иронията прикрива отчаянието си ("Мы перед Богом горбаты..."/ "перед царем — крылаты")¹³. Може да се подбере цял цикъл стихотворения, който да бъде озаглавен: "иконостас" или "на колене", в който чувството за безизходност е водещо. От друга страна, Губанов продължава своя личен протест срещу висшия разум. Но в интонацията звучи отчаяние: "Е, а Бог? Е, а Бог? Е, а Бог?.."

За двадесетгодишния период, през който пише своите стихотворения (от 60-те до до началото на 80-те години), Леонид Губанов променя своята поетика, променят се и основните акценти в лириката му. В късното му

¹³ "Пред Бог – на колене, пред царя – с криле".

творчество се засилват християнските настроения, анархистичните и почвенически идеи – момент, който според Юрий Кублановски отблъсква дисидентите и задграничните издатели (Кублановски 2004).

Изповядвайки любовта си към старината, към традициите и миналото на Русия, Губанов създава стихотворения в духа на Рубцов, творби, идващи като че ли от седемнадесетото столетие, в които ясно се усещат авангардните търсения на ХХ век, импровизаторската стихия на незавършения, бунтуващ се поетичен свят. В този тип творби на преден план излиза сближаването на лирическият и епическият герой. Губанов например е автор на цикъл исторически портрети за значими личности в историята на Русия: “Пугачов”, “Иван Грозни”, “Петър Първи”. Иван Грозни у поета не е страшният руски цар, той е видян като трагичен герой на своето време, ненапразно лирическият Аз казва за себе си: “на цяла Русия аз съм сираче!”. Някои творби са почвенически вариант на автоматичното писмо, строящи се както върху културни, така и върху фонетични асоциации.

Докато едни критици днес утвърждават Губанов като руския “Рембо”, други се съмняват в неговото състояло се поетическо битие. В рецензия за книгата събрани стихотворения на Леонид Губанов “Я сослан к Музе на галеры” Михаил Шенкер отбелязва факта, че в губановския текст звучат различни гласове, смесват се различни поетически системи – неоромантични, символистични, футуристични, експресионистични мотиви, като заключава: “Проследявайки развитието на руската поезия в последните четири десетилетия, не е трудно да се види, че заедно с минималистичната тенденция към отказ от традиционната поетическа техника, съществува противоположната ѝ тенденция към прекалена концентрация на традиционните и узнаваемите похвати, водеща към преодоляването и девалвацията им. Ранните стихотворения на Губанов са пример именно за такава пренаситеност, но неговата абсолютна, възведена в центъра на творческата му система, безрефлексивност по отношение на стиха, унищожи и самата възможност за продуктивно развитие” (Шенкер 2003).

Подобни заключения най-малкото говорят за нежелание или невъзможност да се вникне в поетическата система на този поет. Съзнателно декларираната му позиция на бунтар изглежда противоречива на фона на собствената му консервативно-съхранителна нагласа. За Губанов имена като Пушкин, Лермонтов, Цветаева, Маяковски, Пастернак, Ахматова и т.н. са възприемани като част от едно “свято” минало, но в никакъв случай не с безпределно доверие към предшествания поетически опит – начинът, по който поетът борави с тях е по-скоро принципът на пародията, но на “високата пародия”, защото “с кръвта от вените си” Губанов, подобно на много свои събратя от вертикалното поколение на „прокълнатите поети“, пише своите песни.